

DURANGOKO PLATERUAK

Antonio de la Fuente Bolanjero 1757-12-12 & 1834-07-04
Juan Cruz de la Fuente Bolanjero 1760-11-25 & 1831-02-015

Zer da memoria, zer da tradizioa, zer da historia, zer da betikoa? *Gernikako arbolaren* egilea nor zen badakigu. Nor ote zen *Agur Zuberoarena*, *Ogi zeruotikena*, *Agur Jaunak*, *Bogabogarena*, *Agur Jesusen Ama*, *Egun da Santi Mamiñarena*? XVIII mendean footballean jokatzeko al zen? Gure gurea dugun Dantzari-dantza tradizioz betikoena zainduz, gure dantzariak beti, denbora sortu aurreko denboretatik, txapel gorritz, praka zuriz, abarketa zuriz plazaratu eta zaizkigu? Beti, betidanik? Gabonetan afalorduan senitartean edo plazan edo kontzerturen batean abestu ohi den *Hator*, *Hator mutil etxera* kantu eder, hunkigarri horrek egilerik ba ote du? Historiatik, betidanez, anonimotik izenik jartzera ausartuko al gara?

Usu paper arteko hautsetan gordean, ezkutuan eta lozorroan egon egonean egoten dira altxor preziatuak eta eskura nahi gennituzkeen zitak, izenak, tesiak, bertsoak, dantzak, kantuak ...

Halandaze Azkue handiak Otxandion bildu zuen berak argitaratutako Cancionero Vascon *Ator*, *ator mutill*... eta bere garaikide genuen Jesus Guridik koruetan abesteko harmonizatu zuena eta Gasteizko euskal seminaristei esker euskal herrietan barreiatu zena,... "Colección de Cantos Vizcainos, incluso los de los Plateros y del Duranguésado arreglados para canto y piano por B. de Ercilla, Dotésio, editor de música, -volumen 1º, nº 3 Gaboneco kantac, (Canciones de Navidad

por los célebres Plateros de Durango), Don Resu Azkueren erudizioak honen berri bazuela eta nago. Baina 1948an Felipe de Astola y Sertuchak ziderginon **Gaboneco cantac** publikatuko du. Gerora Nikolas Alzola Gerediagak 1963an *EGAN* aldizkariko 4-6 aleetan gaia jorratzen du Astolaren bidetik atea gehitxoago irekiz eta Aita Santi Onaindia karmeldarrak bere *Euskal Literatura II* alean gure literaturaren historiako partaide aipatzen dizkigu Durangon ziderra lantzen duten, -(plata=platero, hojalata=hojalatero, taberna=taberbero...)- ziderra lantzen duten Plateruak.

Nortzuk dira Plateruak, Durangoko Plateruak? Gure, nire lehen albistea *Noticias Históricas de la Villa de Durango, F.A. Veitiak eta R. Etxezarretak* egindako bilduma eta Gerediaga Elkarteak 1967an argitaratu zuen liburuan izan zen. 1828.ngo ekainaren 14ean Espainiako Errege ziren Fernando VIIa eta bere emaztea Maria Josefa Amalia de Sajonia Durangora sartu ziren Kurutziaगतik goizeko hamaika t'erdia inguruan. Gerediaga muinoan agertu zirenetik kanpai hotsak eta txapli-goak ugari ziren Durangoko urian harrera on bat egin guran. Egun bi igaro zituzten Pinondon horretarako egoitza apropos atondutako Gabina Egiaren jauregian. Errege jaun-andereok eta euron etorrera zelata gastu berezirik ez egiteko agindu zuten arren, etxe aurre guztiak zuritu ziren, itxuragatik bada ere. Hiru egunotan Durangoko tanbolitteruak alaitasuna herrian zehar erein guran ibili ei ziren, baita ere Pro-bintziatik, Gipuzkoatik ekarritako dultzaineru talde bat.

Mezak, Tedeumak, bezperak eta beste enparauak, horrelako egunotan izaten diren lez konplitu ondoren, ekainaren 15ean arratsaldez eta Pinondoko landan Dantza-luzea edo Erregelak egin ziren hirurogeita hamar urte inguruko anaia bi zirelarik bata Aurreskulari eta bestea Atzeskularia. Oso ezagunak ziren Durangoko Plateruak izengoitiz, euron izenez baino sonatua-goak. Antonio gihartsua eta gorputz lirain lerdenekoa omen zen, lodikotea eta ganzduna aldiz Juan Kruz. Adin bortakoe-tan espero den baino arintasun bandiagoz dantzatu ei zuten,

batez ere Erregelak egin ondoren Porrue dantzatzerakoan Juan Kruz gizenaren bizitasunez barriturik Madrilgo gortetik bonagino barrerik egin ez zuen erregina barre algaraka hasi ei zen, gure zidergin honen dantzarako grazia txalotuz. Ondoren uriko udalbatzakoek osotu zuten beste soka bat Manuel Fermin Vidaurre alkatea Aurrekulari zela .....

Andrés de la Fuente Marcos, Burgoskoa, eta Francisca Bolanjero Elorriaga, Gasteizkoa, ezkontideak Durango urian bizi dira Antonio euren semearen bateoan (1757-12-12an) agertzen dan bezala¹.

Antonio de la Fuente Bolanjero 1757.eko abenduaren 12an bataiatu zuten Durangoko Santa Ana elizan eta bere anaia Juan Cruz de la Fuente Bolanjero 1760ko azaroaren 25ean, aitaturiko eliza berean, bertako liburuetan ikusi dugun bezala².

-
¹ Sacramento	BAUTISMOS-Registros originales
Fecha:	1757-12-12
Nombre y Apellidos:	Francisco Antonio, Fuente, Bolanjero
Padre:	Andres, Fuente, Marcos
Madre:	Francisca, Bolanjero, Elorriaga
Diócesis	Bilbao
Territorio histórico:	BIZKAIA
Localidad:	Durango-Durango
Parroquia:	45050 Santa Ana
Fondo:	01.02.01.146 / Fondos Parroquiales / Archivos Parroquiales / Durango - Durango / Santa Ana
² Sacramento	BAUTISMOS-Registros originales
Fecha:	1760-11-25
Nombre y Apellidos:	Juan Cruz, Fuente, Bolanjero
Padre:	Andres, Fuente, Marcos
Madre:	Francisca, Bolanjero, Elorriaga
Diócesis	Bilbao
Territorio histórico:	BIZKAIA
Localidad:	Durango-Durango
Parroquia:	45050 Santa Ana
Fondo:	01.02.01.146 / Fondos Parroquiales / Archivos Parroquiales / Durango - Durango / Santa Ana

Euron ama-hizkuntza, eta gurasoena noski, gaztelera dugu baina XVIII.eko Durangon euskera ez ikasi bakarrik, koplbertsoetan ere zorroztu dira.

Anaia biok aitaren ofizioa ikasi eta lantzen dute euron eguneroko ogia jateko eta aurrezteko. Zilarginaren langintza zein zen? Gaurko joyeruekin aldarazterik baduela begitantzen zait. *Fielen txuzoak*, elizetako kopoi-kalizak, kapa-pluivialak, kandelabroak, ... han hemengo maiorazkoen seme alaben ezkonsarrietako gerriko-belarritako-mahaigaineko bitxiak ... eta eurok idatziriko kroniketarik jaso dugunez Durangon, Otxandion, Diman, Mañarian, Arratian, ... saltzen dute landutakoa. Nekazari herrietako berri bestean, txisperu-armaginen, forjarien edo marinel-arrain saltzaileen berri ere emango digute ziri bertsoetan. Garai haietako komertzio bidean ezagunak ditugu.

Euskal lanen berri eman aurretik ha-hor beste zenbait datu biografiko. Antonio eta Juan Kruz, anaia biok ezkondu bage hil ziren. Aita Santik dioenez, Juan Kruz bertsolaria edo letra egilea izateaz gainera goizero-goizero hamaika t'erdietatik hamabietara txistua jotzen ei zuen Santanaruntz goazela Barrenkaleko seigarren etxeko balkoitik eta Antonio ostera doinu sortzaile genuen. Euron heriotz-agirietan hola dio:

Sacramento:	DEFUNCIONES-Registros originales
Fecha:	1831-02-15
Nombre y Apellidos:	Juan Cruz, Fuente, Bolangero

en quince de febrero de mil ochocientos treinta y un años, a los setenta cumplidos de edad, habiendo recibido los Santos Sacramentos de Viatico y Extremaunción, falleció Don JUAN CRUZ DE LA FUENTE, natural de esta villa, soltero, hijo legítimo de Andrés de la Fuente, natural de la Ciudad de Burgos y de Francisca de Bolanxero, natural y vecinos de Vitoria. No testó. El siguiente día celebrados los oficios fúnebres en la Parroquia de Santa María conforme su clase, se enterró su cada-

ver en el Campo Santo de Magdalena y para que conste firmé: Licenciado Don Joseph Antonio de Bengoechea.

En tres de julio de mil ochocientos treinta y cuatro, habiendo recibido los Santos Sacramentos de Viatico y Extrema Unción, a los setenta y seis de edad, falleció Don Antonio de la Fuente, soltero, natural y vecino que fue de esta villa; hijo legítimo de Don Andrés de la Fuente, natural de la Ciudad de Burgos, y Doña Francisca de Bolangero, ya difuntos, natural y vecinos que fueron de la de Vitoria. Testó ante Don Jose Antonio de Areitio, Escribano Real y Numeral de la Merindad de Durango. El siguiente día, celebrados los oficios divinos de la clase real en la Parroquia de Santa María, se enterró su cuerpo en el Campo Santo de la Magdalena. Y para que conste firmé yo el nominado cura: Licenciado Don Joseph Antonio de Bengoechea.

Sacramento:	DEFUNCIONES-Registros originales
Fecha:	1834-07-04
Nombre y Apellidos:	Antonio, Fuente, Bolangero

Txistua, bertsoak, musikak, dantzak baino gehitxoago egin zuten anaioak. Hilterakoan ondasun hau laga zien ondorengoei: *Barrenkaleko 6, Artekalean 12-14a, Kalebarriko 46a, Kanpantorre-ostetan edo Matxino-estartako soloa eta Ijorretako Murueta baserria, (gaur Landako)*

Kronikak esan izan dugu eta halantxik da. Ziderginok utzitako arrastoan Aita Villasantek, Euskaltzainburu ohiak, 1961ean *ScriptoriumVictoriense, Escuela Superior de Teologia, Seminario Diocesano de Vitoria* aldizkarian eta *Resumen de la Vida del P. Palacios y Rasgos de su fisonomía espeiritual* artikulua luzean bertso batzuk agertzen ditu. Villasanteren hitzetan Otxandioko forjariak kantatzen ei zituzten. Artikulu honek dukegu aurkitu genuen giltza. Bertso horiek nondik jaso dituen diosku. Villasantek Arrigorriagako seme Aita Jose Anto-

nio Uriarte 1812-1869, Bonaparte printzearen laguntzailea eta Jaurreriko Batzar Nagusietako Agirien euskeratzailea besteak beste, Uriarteren eskuizkribu batean aurkitu dituela diosku. Gaur egun Arantzazuko frantziskotarren komentuko artxiboan dago: ***Poesia Bascongada: Dialecto Vizcaino*** izenburupean Aita Jose Antonio Uriarteren liburu baliotsu hau eta bertan 178. orrialdean ***Durangoco cidarguiñen cantac***. Dokumentu honi esker gure Plateruon euskal bertsoak ezagutzen ditugu.

Antonio de Truebak, Bizkaiko Kronikalariak *Euskal Erria* Donostian ateratzen zen aldizkarian ziderginon lanen zerrenda erderaz ematen digu: ***Causino, de las moscas, Arcacusua, Duña, criada da sensañac, Viaje de Arratia, Mariñeros, Arre pocho, Asuntos caseros, de los chisperos, Monzona***(sic), ***Reloj de Dima, Aita Palacios, Gaboneco cantac***. Ondorengo aztertzaileek titulu be-beroiak ematen dituzte baina bertsoak ez dira ageri. Erdizkako egia. Truebaren lana baino lehenago Iruñeako *revista Euskaran* bost bertso sailek argia ikusi zuten 1880n: ***Arre-pocho, Euliyak, Diamaco*** (sic) ***fiestac, Aita Palaciyos, Zagarra***.

Lantxo honetara dakarzkigun bertsoak Aita Uriarteren koardernotik jasotako eran datoz: ***Las sirvientas, Arratia, Arrain saltzaillia, Necazarijenac, Mariñeruen bicitza, Eulijac, Pulga, Relox de Dima, Viva alegrija, Sagarra, Aita Palacios, Chisperos, Gaboneco cantac***. Gaurko gure sartaldeko euskeratik hurrurean edo berdin xamarrean ditugu. Ulerterrezak eta zirikatzaileak. Gerediaga Elkarateak publikatu zituen **1984an DURANGOKO PLATERUAK** izenburupean. Honatx horietariko batzuk:

DURANGOCO CIDARGUIÑEN CANTAC

Las sirvientas

Arratia

1.- Dueña, criada, sensañac
cantatzera guaz
Beti beti servietan
nola gauden penaz.
Eman eciñic gusturic
dueñiak planchiaz
oguijaz crijadiak
sensañak semiaz
Etribillo
Au da penia, ay ene
au da penia

3.-Sarri ascotan planchiaz
dauka larrituric
Aguinetaco minagaz
ecin sufriduric
Orregaitic biarrian
biarrac eraguin
esaten dabela sarri
ez daquit cer eguin
Au da penia ...

9.-Ostera izaten bada
sein ori gueistua
seinzañac bai pasauco dau
purgatorijua
ez lepuan, ez echera
ez ibilli gura
beriaz urtetiarren
uletatic tira
Au da penia ...

11.-Negartija bada seña
bauca cereguñic
ua ua esan eta
ecin issilduric
ozterantzian bere
gabian gabian
beguiric ichi baric
oyaren ganian
Au da penia ...

1.-Milla ta zazpireun
ta larogueta amairu
zer pasatu jaten aurten
cantatu naicogu
Inducira noiala ni
fiesten atzian
esaten nebala sarri
Inuenganian.
Ay ene, ay ene, ay ene, bada.

2.-Momocho tamboliñagaz
atabalez Pepe
nic zapatac calcerdiyac
besapian bere;
ecin eguin aldatza
guero aldapia
Induciyen
eguiteco
lelengo dantzia
Ay ene, ...

4.-Chomiñen valencianagaz
urten neban andic

juan nitzan Guibraltaño³
casi busti baric
andican Mañarira
labandu ta jausi
mallatu arren gorputza
azurric ez aussu
Ay ene, ...

5.-Mañarira jatzi nitzan
sopia bezela
altzi sicuric bagaric
burutic oñera;
tabernaco sucaldian
berotu ecinic
Chacoliñec erre arren
egur carga onic
Ay ene, ...

ASTODUNAC ARRAIN SALTZAILLIA

1.-Ni naz emacume bat
arrain saltzaillia
mariñelac ichasotic
dacarren gustia
nai besigu, nai legatz
atun, sardinia
nai chirla, nai mielguia
baita anguillia
Estribillo:

---

³Indusi ta Mañari artean bada GIBELTAR deritzon baserrietxe bat, atzean-GIBELean hatxarri bat duena. Espainiako Peñon de Gibraltar ¿??? Kasualitatea?

Arre pocho, arre
arre, asto arre,
arre malhechoria
arre bada arre;
isso, is, isso, isso
ortic cec arua
beti baña oquerretic
asto berenua

3.-Amarrac jo artian
izotz andi baten
oñac billosic nago
arrañac garbitzen;
sesto artian guero
ondo plegatzia
astuan carguetaco
daucat nic penia.
Arre pocho ...

4.-Arre pocho, arre arre
arre bada astua
arre asto mucar
beti beticua
isso is, isso isso
isso isso bada
au da asto plaguia
isso asto berenua.
Arre pocho ...

12.-Gabian venta gustia
eguin esqueitio
carguia arturic buruban
daruat echeguiño
sorquis bete beteric
burutic guerrira
gresalac erre estaidan

neure arpeguiya
Arre pocho ...

BASSERRICO CEREGUIÑAC
NECAZARIJENAC

1.-Urteilic abendura
ifintera nua
versuac necazalien
alabanciñora
alan merecitzzen dabe
edocein lecutan
eurac ez balitzatez
cer dago munduan?

3.-Ceceilla bigarrena
nabuac ecarteco
solotican echera
idijarentzaco
loditu ditezan ondo
emoten deutsez sarri
erraldiac euquib dayan
amazazpi ta erdi

8.-Garagarrilla zazpi
garijac batzeco
artua bigarrengez
gutziz jorratzeco
garijac ebaguiric
bacoachac soluan
metan ifinten dituez
lau, bost, sei lekutan

11.-Urrija amargarrena
baturic artuac
guero abijetan dira
ereiten linuac
gaztañac jatzi artian
arbola puntatic
maquilla luce bategaz
bat ichi bagaric

13.-Abenduba amabi
artuac zuritzia
mutil nescatillentzat
ondo alegria
endemas badagoz bertan
Braulio ta Pepe
olguetan pasetaco
bihar eguin bague.

RELOX DE DIMA

1.-Sin alabar la parte
abijetan naz ni
a componer seis versos
erloju bateri
no salgo por el reloj
ifintzera nua
sino que es la musica
neure gustocua

3.-Cuando le miro digo
neure buruari
Jesus que al ver es gusto
edocein lecutik
diciendo de esta suerte

Ay ce penia dan
bendita la mano
ceñec eguin eban.

5.-Quien no oye sus secretos
gusturic ez dauca
y el que deja de verle
lastima asco da
pues si así en el mundo
gauza obagorik
sin ofenderle a nadie
musicas beteric.

6.-Yo no tengo que decir
seigarren versuan
estoy en el que le acabo
biar dan moduban
el que creer no lo quiera
diñodan guztijan
esta el reloj en Dima
jauregui barrijan

GABONETACO CANTAC

1.-Ardi zain devoto bi
amodio andijas
Jesusengana duas
janari gustijas
batac darua esnia
bestiac estija
aurra consolatzeco
biardan guztija.

2.-Artuic pichar bete ardo
da guacen arin echera
**gabon gaba celebratzeco
aitaren da amaren onduan.**

**Icusi oc aita barreca
ama bere chit contentus**
baita neuc bere celango
traguac lenengo esanda Jesus
visigu errien assurac
ondo chupauco degus

3.-**Eraguijoc mutil
eraguijoc mutil**
sirrin sarran
sirrin sarran
**aurreco tamboliñori
gastañac eguin artian
gastañac eguin artian
sipli sapla
sipli sapla**
plis plast
plis plast pum
gabon gaba celebratu dezagun.

Gaboneco kantac

CANCIONES DE NAVIDAD.

Nº 3.

por los celebres Plateros de Durango.

Zortzico.

Nº 1.

CANTO.

PIANO.

Ar.

- di - zainde - vo - to bi a - mo - di - jhoandi - jhas Je -

p

Dolésio, Editor: Bilbao.

1926.

su - se ga - na du - as jha na - ri gus - ti - jhas Ar -

jhas ba - tac da - ru - aes - ni a

bes - ti - ac es - ti - jha au - rra con - so - la -

tze - co bi - ar - danguz - ti - jha ba - jha. D.C.

poco rit. *1!* *2!*

col canto.

Defesio, Editor. Bilbao. 10258.

Nº 2.

Allº no mucho.

CANTO.

PIANO.

f Ar-tuicmu,til pi-char be - teardo da guacen a - rin
e - che-ra Ga - bon ga - ba ce - le - bra - tze - co
Ai - ta - ren da Ama - ren on - du - an *f* i - cu - si - oc
Ai - ta ba - rre - ca *f* A - ma - be - re - chit *pp* con - ten - tus

Detésio, Editor, Bilbao. 10268.

120

f i - cu - si - oc *pp* Ai - ta ba - rre - ca *f* A - ma be - re - chit
f *pp* *f* *pp*
pp con - ten - tus *mf* bai - ta neuc be - re ce - lan - go tra - gu - ac
mf *f*
le - nen - go e - san da Je - sús. *f* Vi - si -
f
gu e - rri - eu as - su - rrac on - do chu - pan co de - gus. ( )
(*minia.*)

Doféio, Editor, Bilbao. 10268.

Nº 3.

CANTO. *All: vivo.*

ff E - ra - gui - jhoc mu - til e - ra - gui - jhoc

PIANO. *Al staccato.*

cres - *cen* -

mu - til si - rrin sar - ran si - rrin sar - ran

cres - *cen*

- do.

au - rre - co tam - bo - li - ño - ri

- do.

Notésio, Editor. Bilbao.

10268.

f gas - ta - ñac e - guin ar - ti - ac gas - ta - ñac e -
 guin ar - ti - an si - pli sa - pla si - pli sa - pla
gritando, plast, plast, plast, pla-t, Pum *perdentosis*
ed canto,
Vivacissimo, ga - hon ga - ba ce - le - bra - tu de - sa - gun
 Balsio, Editor; Bill, s. 10268.

Memoriaz, tradizioaz, historiaz, betidaniko betikoaren lainotegi lausoan arakatze lanean hasi dugu amaitzera doan ibilbidetxo hau. *Agur Zuberora Etxahun Irurikoari* zor diogu, *Egun da Santi Mamiña Gabriel Arestik* erditu zuen eta...

Hator, hator mutil etxera? Don Resu Maria Azkuek egundoko lanak burutu zituen Morfologia, Hiztegia, Kantutegia, Euskaltzaindia, Euskal Jakintza bilduma,... Garbizalea ere badugu Azkue. Batzuetan berak aitortzen digu urliak emandako informazioa edo kantua edo... euskeraz dotoreago legokela beste honetara, berak zuzenduz. Azkuek zein abesti jaso zuen Otxandio aldean? Aita Uriarteren koadernoak ez zuen aztertu? Ez benetan? Bartolome Ertzilla, (1863-1898) bere garaikide eta modan zegoen durangar konpositorearen **Mesias sarritan agindu zana** eta bere obra Bilbon ez ezaguna ote zitzaion gure lekeitiarrari? **Gaboneko kantac – Canciones de Navidad por los celebres Plateros de Durango,...** Dotésio editor de música, Bilbao, Doña María Muñozen dago. Azkue Bilbon bizi da, Euskera katedra,... Ertzilla 1898an zendu da... nebulosa lausoan jarraitu beharko dugu tradizioz ikasi dugun **Hator, hator mutil etxera** hunkigarri eta betierekoa abestuz.

Aldiz, argitu dezadan gure egunotan Gabon iluntabarrean, 2014-012-24ean oraindik bai behintzat, Otxandion kalean, eta etxeko afarira aurretik, urtero hirugarren bertsio bat kantatzen dutela. Bataren zati batzuk baditu eta bestearen adabakiekin horniturik dago. La Fuente anaiek euron ibileretan Otxandion batu zuten melodia-letra hori? Baliteke! *Boga-boga* nork idatzi zuen ez daki(gun)dan bezela gure Zidergin-Plateruon abestia anonimatura, historia-aurrera igan da eta.... Geurea da! Jarrai dezagun kantuan!!!

*Anttonmari Aldekoa-Otalora Zamalloak
Ijorretan, 2015-eko Andre Mari irailekoz*